

УДК 330.341

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-262-5(1)-67-72

МЕЙШ А. В.,
ІЛЬЧЕНКО О. М.

Хмельницький національний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО КАТЕГОРІЇ “ВЛАСНІСТЬ” ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

У статті досліджено проблему еволюції категорії "власність" в світовій економічній науці та в системі виробничих відносин. На основі наукового аналізу поглядів представників різноманітних економічних шкіл та течій у їх історичному розвитку розглянуто методологічне підґрунтя сучасних підходів до інтерпретації власності: політико-економічного та економіко-правового. Досліджується місце власності в економічній системі.

Ключові слова: власність, виробничо-економічні відносини, економічні течії, відносини власності.

MEISH A.,
ILCHENKO O.

Khmelnitskyi National University

SYSTEMATIZATION OF SCIENTIFIC APPROACHES TO CATEGORY "PROPERTY" AS A SOCIO-ECONOMIC PHENOMENON

The economical system of society contains industrial relations that are a base of economical ones. They appear among people during the direct production, division, exchange and using of material goods and services. The industrial-economical relations create a complicated system that has a key inside for solving a lot of social problems. All these relations make economical system or «economical basis» as it was popular to say in previous times that causes all subsystems of public life in its main features. The essential characteristic of the industrial-economical relations of the classic economical theory concedes that property relations and means of production form an integrating beginning. The qualitative transformation of the productive forces of the society leads to changes in industrial relations the basis of which is made up with property relations too. Therefore in this article is examined the structure of property, its role and place in the economical system. The first attempts to interpret the content and structure of property relations were made in Ancient Times and Middle Ages. Property rights from the position of society are presented like «game rules» which organize relations between particular agents, but from the individual agent's point of view these rights are represented like «bunches» of having a right to make decisions about one or another resource. And the property, in particular, is interpreted like complex of relations that appear between individuals of practical activities because of alienation and appropriation of the ways and results of production. In general it can be stated that property has historical character that means during its development it had some quantitative and qualitative changes, thus the system of views on the property relations is developed too. In other words, there is an unity of historical and logical development. This interdependence takes place in the modern conditions of becoming and building up of post-industrial economical system.

Keywords: property, industrial and economic relations, economic trends, property relations.

Постановка проблеми. Розвиток соціуму завжди супроводжується трансформацією структурних елементів суспільної системи. Якісне перетворення продуктивних сил суспільства призводить до змін у виробничих відносинах, основу яких складають відносини власності. У свою чергу, саме відносини власності зумовлюють соціальну структуру, систему влади, історичну специфіку економічної системи, виконуючи у ній системотвірну функцію. Отже, трансформація відносин власності в будь-якій економічній системі є ключовим елементом змін як у соціально-економічній сфері, так і в усьому комплексі економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним питанням аналізу відносин власності, їх еволюції та проблемам їх практичної трансформації в сучасних умовах присвячено чимало наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Зокрема, окреслені вище питання розглядалися у працях А. Алчіана, Г. Демсетца, Р. Коуза, С. Пейовича, Е. Фуруботна, П. Хейне та ін. Різноманітним проблемам функціонування власності, визначення її змісту та форм реалізації присвячено наукові доробки відомих вітчизняних дослідників: В. Базилевича, Г. Григоряна, А. Гриценка, Г. Задорожного, І. Лазні, Л. Мельника, В. Положія, В. Рибалкіна, М. Хохлова, Л. Чижова, А. Чухна та багатьох інших. Також учені країн пострадянського простору, зокрема, В. Іноземцев, В. Каменецький, А. Мовсесян, В. Патрикєв, С. Сорокін, Р. Ульянов, Р. Цвильов, Г. Черкасов та чимало інших, акцентують свою увагу на дослідженні проблем інтелектуальної власності, класифікації власності, її суб'єктів та об'єктів, сучасних трансформацій, історичних аспектів розвитку тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної роботи є пізнання та розкриття економічної сутності концепцій та течій власності, її характеристика, місце та роль в структурі економіки, науковий аналіз та систематизація численних концепцій власності, у різні часи сформульованих мислителями.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перші спроби трактування змісту та структури відносин власності були зроблені ще в епоху Античності та Середньовіччя. Так, відомий давньогрецький

філософ Аристотель розглядав власність у контексті владних повноважень. На думку мислителя, “придбання власності для господаря дому є немовби зряддям для його існування”. Відтак, власність стає ніби частиною власника, його надбанням. “Частина ж не є лише частиною чогось іншого, вона — просте поєднання з цим іншим. Звідси, господар дому є тільки власником раба, але не належить йому. А раб — не лише раб господаря, а повністю належить йому” [2]. Стверджуючи, що матеріальні блага і раби за своєю природою можуть виступати об'єктом власності, філософ був переконаний, що “одним за природою належить панувати, іншим — коритися”, і саме тому, хто наділений від природи владою, належить бути паном. Таким чином, Аристотель трактував власність як владу власника над об'єктом власності, здобути ним на основі природних переваг. Процес усвідомлення власності в епоху Античності досяг своєї кульмінації у Стародавньому Римі, а у римському праві набув цілісного тлумачення. У давньоримських джерелах для опису власності вживалися два терміни — “dominium” і “proprietas”, що виражали різні аспекти римського права власності, а саме: право на легальне панування особи над річчю і право на належність речі даній особі відповідно. Обсяг і межі права власності римляни визначали шляхом встановлення правомочностей власника. Сукупність цих правомочностей складала зміст права власності. Основоположна триада правомочності римського права власності включала такі елементи:

- право володіння (jus possidendi) — можливість мати конкретні об'єкти власності у своєму господарстві;
- право користування (jus utendi) — можливість вилучати з об'єкта власності його корисні властивості, отримувати доход і приріст від нього;
- право розпорядження (jus abutendi) — можливість визначати юридичну долю об'єкта власності шляхом зміни його належності, стану, призначення тощо.

В епоху Середньовіччя проблеми власності дістали своє обґрунтування у творах богословів та діячів церкви. Погляд на власність, згідно з християнським віровченням східного обряду, у цілісному вигляді був сформований у працях отців Василя Великого (329–379), Григорія Богослова (330–390) та Григорія Ніського (335–394). Згідно з їх ученням, яке пізніше лягло в основу православного світогляду, всі земні блага людина отримує від Бога, що є єдиним реальним власником і має абсолютне право володіння. Східна Церква розглядала питання власності з двох позицій: особистого ставлення до майна та взаємостосунків із ближніми. На особистому рівні християнське ставлення до власності означало повний аскетизм, оскільки власність є сильною спокусою, подолання якої вимагає відмови від майна: “Хто любить ближнього, як самого себе, той нічого не має у себе зайвого перед ближнім... Тому чим більше у тебе багатства, тим менше в тобі любові”. На рівні християнських общин підтримувалась ідея спільності майна. Нагадуючи про життя перших християн, святитель Василій Великий вважав його зразком ставлення до власності: “У них все було спільне: життя, душа, згода, загальний стіл, неділиме братерство, нелицемірна любов, яка з багатьох тіл робила єдине тіло, різні душі об'єднувала в таку саму однодумність”. Каппадокійці також категорично виступали проти збагачення на нещасті ближніх, зокрема, проти лихварства [1].

Католицька доктрина власності була сформульована у працях відомого теолога середньовіччя Фоми Аквінського (1225–1274). На думку мислителя, багатство не є гріхом само по собі. Воно є владою, даною людині, а всяка влада має викликати пошану. Фома Аквінський вважав приватну власність необхідною поступкою людським слабкостям, оскільки за спільного володіння все належить усім і не належить нікому. На думку теолога, приватна власність забезпечує порядок у господарському житті та мирне співіснування людей, які більше працюють і менше сперечаються. Водночас, визнаючи верховним володарем усіх речей Бога, мислитель стверджував, що кожна людина має володіти своєю власністю так, якби вона належала всім, тобто виходячи із готовності завжди поділитися з бідними і нужденними. Відтак, на відміну від попередньої християнської традиції, що відстоювала необхідність спільного володіння, Фома Аквінський вважав природним такий стан речей, коли всі члени суспільства мають власність. Це, на його думку, підтверджує і наявність законів про власність у всіх народів. Реформація у країнах Західної та Центральної Європи, що стала своєрідним містком із Середньовіччя у Новий час, подальший розвиток економічних відносин і зародження капіталізму спонукали до виникнення “протестантської етики”, відомої нам з праць М. Вебера. За цією доктриною, багатство і добробут розглядалися як позитивні християнські цінності, а тому прагнення до збільшення статків за допомогою легітимних підприємницьких механізмів кваліфікувалось як людська чеснота. На відміну від попередніх християнських доктрин, протестантська етика вважала підприємців, чие життя спрямоване на одержання прибутку будь-якими законними способами, досить поважними християнами, адже їх діяльність вела до добробуту всього суспільства.

Сформовані в епоху Середньовіччя і Реформації доктрини, незважаючи на нові альтернативні концепції власності, були і залишаються основою офіційної позиції провідних християнських церков (православ'я, католицизму і протестантизму) щодо соціально-економічної проблематики і протягом століть не втрачають своєї актуальності, коли врахувати вплив церкви на свідомість населення. Ці доктрини, що розглядали власність переважно з духовно-етичних позицій, започаткували етико-економічний напрям у дослідженнях даного явища, який був розвинутий у працях мислителів пізніших періодів.

Англійський філософ-дуаліст Джон Локк (1632–1704) у творі “Два трактати про правління” проблемам власності присвятив окрему главу. Вчений пов'язував виникнення власності з прикладанням

людської праці до нічийного предмета (тим самим висловивши ідею трудової теорії власності). На його думку, кожна людина володіє певною власністю, що полягає в її особистості, на яку ніхто, крім неї самої, не має жодних прав. Найважливішим засобом привласнення благ мислитель вважав їх поєднання з людською працею. Концепція власності Дж. Локка справила значний вплив на трактування цього феномену представниками фізіократів і класичної школи політичної економії [6].

У працях видатного французького економіста, засновника школи фізіократів Франсуа Кене (1694–1774) дістала відображення ідея “природного порядку”, який ґрунтується на економічній свободі, недоторканності приватних інтересів і права власності. Природне право вчений трактував як “право людини на річ, придатну для використання”, яке з точки зору правового порядку обмежене “дійсним володінням, здобутим працею, без порушення права володіння третіх осіб”. Ф. Кене обґрунтував ідею людської праці як основи будь-якої власності. Згідно з його переконаннями, “природне право кожної людини зводиться до тієї частки, яку вона може здобути своєю працею”.

Сприймавши теорію власності Дж. Локка, основоположник економічної науки Адам Сміт (1723–1790) зосередив свою увагу на дослідженні інших сфер суспільного господарства. Водночас відома праця вченого “Дослідження про природу і причини багатства народів” (1776) містить окремі спостереження щодо природи відносин власності. Власність для А. Сміта була синонімом багатства у матеріальному його розумінні. Таким чином, пріоритет підприємницької приватної власності в усіх сферах економіки, її примноження на індивідуальному і національному рівнях він вважав головним стимулом суспільного розвитку. На його думку, ключовою засадою примноження як національного, так і приватного багатства, що здатна забезпечити прогресивний суспільний розвиток, є “однакове в усіх людей, постійне та незникаюче прагнення поліпшити своє становище” [12].

Погляди А. Сміта на власність поділяв видатний англійський економіст епохи промислової революції Давід Рікардо (1772–1823). На його думку, виникнення власності на основні ресурси та можливість отримання від них доходів пов'язані з їх обмеженістю, рідкісністю, оскільки інакше “ніхто не платитиме ренту за землю, так само як ніхто не платить ренту за користування повітрям і водою чи будь-яким іншим даром природи, що існує в необмеженій кількості”. Таким чином, розвиваючи концепцію Дж. Локка, основоположники економічної науки започаткували ідеологію ринкового лібералізму, засновану на теорії “природного порядку”.

Ще один представник класичної політичної економії, видатний англійський економіст Джон Стюарт Мілль (1806–1873), продовжив започатковану попередниками традицію дослідження власності як категорії розподілу. Він стверджував: “Власність не припускає нічого, крім права кожної людини, чоловіка або жінки, на свої здібності, на те, що вона може виготовити за їх допомогою, і на будь-що, що їй вдасться отримати взамін за виготовлені нею товари шляхом чесного обміну” [11]. Дж. Мілль убачав сутність власності у визнанні за людиною “права на виключне розпорядження” продуктами власної праці, а також будь-якою іншою річчю, отриманою “за справедливою угодою”, наголошуючи тим самим на її трудовій природі. Вчений був переконаний, що будь-який розподіл багатства “залежить від законів і звичаїв суспільства” і має місце лише за його згодою, тобто відносив розподіл власності до компетенції конкретних соціальних інститутів.

Значну увагу з'ясуванню сутності власності приділяли видатні представники не лише економічної, а й філософської думки, зокрема німецької класичної філософії. Так, І. Кант (1724–1804) обґрунтував категорію “володіння” з фізичної та правової сторін. На думку мислителя, фізичний вступ у володіння є недостатнім для визнання права на це володіння: правовою підставою надбання є об'єднана воля всіх осіб, адже “одностороння воля не може покласти на інших обов'язок”, але “стан всезагальним чином дійсно об'єднаною для законодавства волі є громадянський стан”. Отже, “остаточне надбання має місце лише у громадянському стані”, тобто є наслідком колективної волі [4]. Кант трактує власність як зовнішній предмет, що за своєю субстанцією є “чимось своїм” для того, кому неподільно належать усі права на річ і розпоряджатись якою він може на власний розсуд. Таким чином, сутність власності у трактуванні Канта зводиться до наявності прав і можливості розпоряджатись певним матеріальним благом (річчю).

Відомий німецький філософ Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770–1831) вважав відносини власності тією віссю, “навколо якої обертається все законодавство і з якою, так чи інакше, співвідносяться більшою частиною права громадян” [3]. Мислитель виводив поняття власності з особистості людини, її прагнення панувати над річчю шляхом внесення в останню своєї волі. Представники теорії граничної корисності, яка набула поширення наприкінці XIX ст., пов'язували власність, з одного боку, з корисністю для людини, а з іншого – з рідкісністю, що зумовило необхідність захисту власності.

Як писав один із засновників маржиналізму, австрійський економіст Карл Менгер (1840–1921), власність як економічна категорія “є не довільним винаходом, а, навпаки, єдиним практично можливим вирішенням проблеми, що нав'язана нам природою речей, тобто... непропорційністю між потребою і доступною кількістю благ, що є у нашому розпорядженні”. На думку вченого, “знищення інституту власності є неможливим... без збільшення одночасно кількості всіх економічних благ до межі, за якої запити всіх членів суспільства були б цілком задоволені, або ж без обмеження потреб людей настільки, щоб для повного задоволення їх вистачило б наявних у людей благ. Водночас дослідник переконаний, що даних умов

досягти неможливо, оскільки власність “є нероздільною з людським господарством”, а завдання влади — спрямувати свої зусилля на “доцільний розподіл економічних благ, але не на знищення самого інституту власності”.

Важливий внесок у дослідження економічної сутності власності у XIX ст. був зроблений видатним німецьким дослідником Карлом Марксом (1818–1883). Відповідно до марксистського підходу необхідно розрізняти економічний та юридичний зміст власності. На думку К. Маркса, суб'єкти власності, що виступають як товаровиробники, мають ставитись один до одного як особи, чия воля розпоряджатися окремими речами. Лише тоді речі можуть співвідноситись одна з одною як товари. Отже, кожна людина може бути власником товару лише з волі іншої людини. При цьому кожен з контрагентів “лише через один спільний для них обох вольовий акт може привласнити собі чужий товар, відчужуючи свій власний”. Таким чином, за К. Марксом, як юридичні відносини виступають вольові відносини “визнання” окремих людей приватними власниками на основі їх ставлення до одних об'єктів власності як до своїх, а до інших — як до чужих. Формою вираження цих відносин є договір. Водночас зміст юридичних відносин власності визначається економічними відносинами [9]. Економічний зміст власності К. Маркс визначав характером поєднання робітників із засобами виробництва. На його переконання, “власність означає на самому початку не що інше, як відношення людини до її природних умов виробництва як до належних їй, як до своїх власних, як до передумов, даних разом з її власним існуванням” [8]. При цьому, на думку вченого, політична економія може розкрити сутність відносин власності лише через аналіз усїєї сукупності виробничих відносин певного суспільства. Отже, він аналізував власність як системну властивість, що пронизує всі економічні відносини, зумовлюючи їх специфічні якісні ознаки. За Марксом, кожна суспільно-економічна формація характеризується властивими їй формами власності. Відносини власності, що фактично існують у суспільстві, фіксуються і захищаються державою за допомогою законодавства. Внаслідок цього дані реальні відносини власності набувають форми юридичних відносин, а їх суб'єкти наділяються певним правом власності. Але, зрештою, розподіл об'єктів власності між суб'єктами залежить від результатів суспільного відтворення, у процесі якого економічно реалізується право власності. Марксистський (політико-економічний) підхід до аналізу відносин власності був підданий критиці наприкінці XIX — на початку XX ст. представниками німецької історичної та соціальної шкіл, а також російської релігійної філософії. Визнаючи взаємозв'язок і взаємозалежність економічних і позаекономічних факторів суспільного прогресу, пріоритетність суспільних (державних) інтересів, трактуючи людину як соціальну істоту, на поведінку якої впливають моральні, етичні, правові та культурні чинники, представники німецької історичної школи визначали власність як невід'ємну рису особистості, нерозривно пов'язану з її духовним самовдосконаленням.

Так, відомий німецький дослідник Макс Вебер (1864–1920) визнавав власність важливим елементом господарства, яке розглядав як одну зі сфер культури. Учений розрізняв власність в юридичному та економічному сенсі. На думку дослідника, економічна наука крім речових предметів може включати до об'єктів власності також різного роду права, робочі місця та керівні посади. Визнаючи принцип обмеженості ресурсів, він вважав його основним чинником раціоналізації господарської діяльності. Водночас на економічні відносини, у тому числі відносини власності, історично значний вплив, на його думку, справляють позаекономічні фактори, що вносять у господарське життя елементи ірраціонального характеру. До них дослідник включав традиції та звичаї (прагнення до старовини), магічні дії та релігійні відправи (прагнення до спасіння), політичні моменти (прагнення до влади), станові інтереси (прагнення до честі). Російські релігійні філософи (В. Соловйов, М. Бердяєв, С. Франк) критикували Маркса з етичних позицій, убачаючи у власності етичний і духовний феномен, що пов'язує економічне життя з духовним. Одночасно з етико-правовою спрямованістю трактування власності європейською історичною та соціальною школами, а також російською релігійною думкою у США сформувався напрямок інституціоналізму. Його відомий американський представник Джон Роджерс Коммонс (1862–1945) приділяв суттєву увагу категорії власності, хоча трактував її переважно в юридичному аспекті як сукупність певних прав і обов'язків, без чіткої фіксації яких суспільство не може функціонувати. Він запровадив економічну теорію поняття операції (трансакції), під якою розумів не обмін товарами, а відчуження і набуття між індивідами прав власності та свободи, створених суспільством. Таким чином, в основі будь-якої угоди лежать різноманітні законні способи привласнення і відчуження прав власності. Вчений вважав, що в сучасному йому ринковому господарстві в угоді може фігурувати і не речова, невідчужена власність. Теоретичні надбання перших інституціоналістів заклали основу неінституціональної теорії прав власності. Цьому також сприяли і об'єктивні процеси економічного зростання середини XX ст. (науково-технічна революція, прискорення індустріального розвитку, загострення сировинної та екологічної проблем, виникнення нових форм власності та господарювання, потреба у підвищенні економічної заінтересованості та відповідальності за використання власності).

Новий підхід до аналізу відносин власності було розкрито в працях представників неінституціоналізму: Р. Коуза, А. Алчіана, Г. Демсетца, Д. Норта, С. Пейовича, Е. Фуруботна, О. Вільямсона, А. Оноре та ін. Економічна теорія прав власності пов'язана, перш за все, з іменами Армена Алчіана (1914) та Гарольда Демсетца (1930). Саме вони започаткували системний аналіз цієї проблеми. Під

системою прав власності, згідно з їхніми поглядами, розуміється вся сукупність норм, що регулюють доступ до рідкісних ресурсів.

Отже, права власності – це інструмент суспільства, який допомагає людині "сформувати очікування, яких вона може розумно дотримуватися в стосунках з іншими. Ці очікування дістають своє вираження у законах і звичаях суспільства". Згідно з цими визначеннями, права власності охоплюють не тільки матеріальні, а й нематеріальні об'єкти, зокрема результати інтелектуальної діяльності. Економічним агентам вигідніше мати специфіковані права власності, ніж не мати жодних, адже специфікація прав власності знижує невизначеність у взаємовідносинах і створює передумови для оптимального використання рідкісних ресурсів. Тим самим специфікація підштовхує до прийняття найефективніших економічних рішень. Зрештою, "власник очікує від суспільства запобігання сторонньому втручанням в його справи за умови, що ці його дії не заборонені специфікацією його прав". Протилежне явище – "розмивання", – навпаки, має місце тоді, коли вони нечітко визначені та погано захищені або підпадають під різного роду обмеження, головним чином з боку держави. З позиції суспільства, права власності виступають як "правила гри", які впорядковують відносини між окремими агентами, а з позиції індивідуальних агентів являють собою "пучки" правомочності на прийняття рішень з приводу того чи іншого ресурсу. Згідно з неінституціональною теорією, будь-який акт обміну є не що інше, як обмін "пучками" прав власності за допомогою контракту, який виконує роль передавального каналу. "Відповідно до контрактного погляду теорії прав власності на суспільство базовою одиницею як у ній, так і у споріднених з нею концепціях визнається акт економічної взаємодії, операція, трансакція" [5], – зазначає Р. Капелюшніков, один із перших на пострадянському просторі дослідників окресленої теорії. Контракт фіксує, які саме правомочності й на яких умовах підлягають переданню, обмежуючи тим самим поведінку сторін у майбутньому. До того ж ці обмеження приймаються сторонами добровільно. Принциповим є положення неінституціоналізму щодо неможливості повного визначення й абсолютно надійного захисту будь-яких прав власності в реальній економіці. Оскільки специфікація прав власності не є безплатною, ступінь її повноти – питання міри збалансування вигод і втрат від встановлення та захисту конкретних прав. Унаслідок цього специфікація прав власності наштовхується на межу, пов'язану з неможливістю окупити витрати на виграш від подолання "розмиття" прав власності. Саме тому важливого значення набуває активний пошук умов обмеження та розщеплення прав власності, за яких позитивні результати перевищуватимуть можливі негативні наслідки.

Сучасні підходи до аналізу власності методологічно можна звести до трьох основних напрямів, що сформувалися на основі, відповідно, теоретичних положень марксизму, наукових принципів неінституціональної теорії прав власності та ідейних постулатів релігійної філософії: політико-економічного, економіко-правового та етико-економічного. Кожен з цих підходів має як переваги, так і недоліки.

Політико-економічний підхід є ідейним продовженням марксистської концепції, відповідно до якої відносини власності відіграють провідну роль у суспільстві, оскільки визначають характер і спосіб поєднання засобів виробництва і робочої сили. Головним об'єктом економічного аналізу є сфера виробництва. У межах даного підходу власність трактується як сукупність відносин, що виникають між суб'єктами господарської діяльності у зв'язку та з приводу привласнення і відчуження засобів та результатів виробництва. Економіко-правовий (інституціональний) підхід досить часто ідентифікують з економічною теорією прав власності, автори якої ототожнюють власність з правом власності, стверджуючи, що власністю є не ресурс як такий, а "пучок" або частка прав з його використання. За цим підходом, обмін товарів є нічим іншим, як купівлею-продажем прав власності, закріплених за певними благами. Отже, саме обмін стає головним об'єктом дослідження представників даного напрямку економічного аналізу відносин власності. Етико-економічний підхід трактує, що власність за своєю природою є духовним, а не матеріальним началом; вона дається людині Богом і є предметним продовженням її особистості. Порівняння зазначених підходів, їх взаємодоповнення сприяють збагаченню розуміння власності як складної системної категорії. Так, політико-економічний підхід відображає реальне значення різних учасників суспільного виробництва у процесі створення та примноження власності. Економіко-правовий підхід дає можливість на основі встановлення внеску суб'єктів у результати господарської діяльності врахувати його через наділення того чи іншого учасника певним набором прав щодо створеного продукту. Етико-економічний підхід дозволяє врахувати морально-етичні, соціокультурні та інші норми і правила, що впливають на відносини власності зокрема та господарську діяльність у цілому.

Таким чином, використання різних міркувань щодо визначення сутності власності дає змогу виокремити і поєднати її економічний, юридичний та етичний зміст, дослідити окреслене явище з матеріально-предметних, нормотворчих і ціннісно-мотиваційних позицій. Отже, можна констатувати, що, оскільки власність має історичний характер, тобто в ході свого розвитку зазнає кількісних та якісних змін, відповідно розвивається і система поглядів на відносини власності. Інакше кажучи, відбувається єднання історичного і логічного розвитку. Дана взаємозалежність має місце і в сучасних умовах становлення та розбудови постіндустріальної економічної системи.

Література

1. Алле М. Экономика как наука / Алле Морис ; перевод с французского И.А. Егорова. – М. : РГГУ, 1995. – 168 с.
2. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Том 3 / Аристотель. – М. : Мысль, 1981. – 613 с.
3. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Гегель Г.В.Ф. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
4. Кант И. Метафизика нравов [Электронный ресурс] / Кант И. – Режим доступа : https://www.civisbook.ru/files/File/Kant_Metaphisika_1.pdf
5. Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности (методология, основные понятия, круг проблем) / Капелюшников Р.И. – М. : МЭ и МО, 1990. – 90 с.
6. Крайнев П.П. Интелектуальна економіка: управління промисловою власністю : монографія / П.П. Крайнев. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 448 с.
7. Локк Дж. Два трактата об управлении. Сочинения : в 3 т. Т. 3 [Электронный ресурс] / Локк Дж. – М., 1988. – Режим доступа : <http://grachev62.narod.ru/lock/content.html>
8. Маркс К. Сочинения : т. 23 [Электронный ресурс] / Маркс К., Энгельс Ф. – 2-е изд. – Москва : Политиздат, 1955–1974. – Режим доступа : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/index.htm>
9. Маркс К. Сочинения : т. 25 [Электронный ресурс] / Маркс К., Энгельс Ф. – 2-е изд. – Москва : Политиздат, 1955–1974. – Режим доступа : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t25-2.pdf>
10. Маркс К. Сочинения : т. 24 [Электронный ресурс] / Маркс К., Энгельс Ф. – 2-е изд. – Москва : Политиздат, 1955–1974. – Режим доступа : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t24.pdf>
11. Мизес Л. фон. Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории [Электронный ресурс] / Мизес Л. фон. – М., 2000. – Режим доступа : <https://www.e-reading.club/book.php?book=136022>
12. Милль Дж. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии : в 3 т. Т. 2 / Милль Дж. – СПб, 1997.
13. Сміт Адам. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / Сміт Адам ; [Є. Литвин (наук. ред.), О. Васильєва (пер. з англ.)]. – К. : Port-Royal, 2001. – 594 с.

References

1. Alle M. Ekonomika kak nauka / Alle Moris ; perevod s frantsuzskogo I.A. Egorova. – M. :RGGU, 1995. – 168 s.
2. Aristotel. Sochineniya : v 4 t. Tom 3 / Aristotel. – M. : Myisl, 1981. – 613 s.
3. Gegel G.V.F. Filosofiya prava / Gegel G.V.F. – M. : Myisl, 1990. – 524 s.
4. Kant I. Metafizika npravov [Elektronnyiy resurs] / Kant I. – Rejim dostupa : https://www.civisbook.ru/files/File/Kant_Metaphisika_1.pdf
5. Kapelyushnikov R.I. Ekonomicheskaya teoriya prav sobstvennosti (metodologiya, osnovnyie ponyatiya, krug problem) / Kapelyushnikov R.I. – M. : ME i MO, 1990. – 90 s.
6. Krainiev P.P. Intelektualna ekonomika: upravlinnia promyslovoiu vlasnistiu : monohrafiia / P.P. Krainiev. – K. : Vydavnychiy Dim «In Yure», 2004. – 448 s.
7. Lokk Dj. Dva traktata ob upravlenii. Sochineniya : v 3 t.T. 3 [Elektronnyiy resurs] / Lokk Dj. – M., 1988. – Rejim dostupa : <http://grachev62.narod.ru/lock/content.html>
8. Marks K. Sochineniya : t. 23 [Elektronnyiy resurs] / Marks K., Engels F. – 2-e izd. – Moskva : Politizdat, 1955–1974. – Rejim dostupa : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/index.htm>
9. Marks K. Sochineniya : t. 25 [Elektronnyiy resurs] / Marks K., Engels F. – 2-e izd. – Moskva : Politizdat, 1955–1974. – Rejim dostupa : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t25-2.pdf>
10. Marks K. Sochineniya : t. 24 [Elektronnyiy resurs] / Marks K., Engels F. – 2-e izd. – Moskva : Politizdat, 1955–1974. – Rejim dostupa : <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t24.pdf>
11. Mizes L. fon. SHELovecheskaya deyatelnost. Traktat po ekonomicheskoy teorii [Elektronnyiy resurs] / Mizes L. fon. – M., 2000. – Rejim dostupa : <https://www.e-reading.club/book.php?book=136022>
12. Mill Dj. Osnovy politicheskoy ekonomii i nekotoryie aspektyi ih prilozheniya k sotsialnoy filosofii : v 3 t. T. 2 / Mill Dj. – SPb, 1997.
13. Smit Adam. Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii / Smit Adam ; [Ie. Lytvyn (nauk. red.), O. Vasylieva (per. z anhl.)]. – K. : Port-Royal, 2001. – 594 s.

Рецензія/Peer review : 27.09.2018   Надрукована/Printed : 02.11.2018
 Рецензент: д. е. н., проф. Гончар О. І.